

ZAHRANIČNÍ OBCHOD ČESKOSLOVENSKA A JEHO BUDOUCNOST.

I. Obchod se zbožím.

Vývoz hotových výrobků základem a jedinou nadějí našeho hospodářství do budoucna.

Československo je zemí, která nemůže své obyvatelstvo plně zaopatřiti vlastními potravinami, alespoň ne všemi poživatinami jakostními. Ale nejen tuto část spotřeby, nýbrž také značné položky surovin, potřebných k výrobě statků produkčních, musí Československo dovážeti z ciziny. Tato dovozní potřeba může být trvale uhrazována cizíně hlavně vývozem hotových výrobků. Československo je tedy typickou zemí z ušlechťování, podobně jako jiné země střední Evropy, Německo, Rakousko a Švýcarsko.

Nejjasnější přehled podává součet zůstatků zahraničního obchodu za posledních 16 let podle skupin mezinárodního názvosloví: Od roku 1920 do roku 1935 činilo pasivum bilance zahraničního obchodu s potravinami (t. j. skupiny živých zvířat a poživatin) 17 miliard Kč nynější zlaté hodnoty; pasivum obchodu se surovinami a polotovary dosahuje výše kol 62 miliard Kč; naproti tomu aktivum skupiny hotových výrobků činí 109 miliard Kč. Hrubá průmyslová bilance končí tedy aktivem asi 47 miliard Kč a proti němu stojí pasivum bilance potravinové částkou 17 miliard Kč. Celková bilance je aktivní ve výši 30 miliard Kč. Zahraniční obchod s mincovními kovy končí za 16 let celkem nepatrným zůstatkem.

Zahraniční obchod tvoří však jen část našich hospodářských vztahů s cizinou. Kromě vývozu zboží mělo Československo až do roku 1930 velmi značné vystěhovalectví (o němž pojednávám dále), jež vydatně přispívalo k úlevě na našem pracovním trhu a při tom přinášelo naší zemi velmi slušné kapitály z remitencí. Tyto lze odhadovati za leta 1925—34 na 4 miliardy Kč, čili asi na 5 miliard Kč dnešní zlaté hodnoty. Počítáme-li částku remitencí v letech 1920—24 na 2 miliardy Kč dnešní zlaté hodnoty a naopak odečítáme asi 1 miliardu Kč na ztrátu majetkovou, vyplývající z vývozu majetku vystěhovalců, přicházíme k čistému příjmu z vystěhovaleckých remitencí ve výši 6 miliard Kč dnešní zlaté hodnoty, které zvyšují čistý důchod 30 miliard Kč ze zahraničního obchodu, takže lze mluvit o našem aktivu ze zahraničního obchodu a z vystěhovalectví v úhrnné částce asi 36 miliard Kč.

K tomu třeba připočísti další výkony a služby, spojené se zahraničním obchodem, které přinášejí ovšem nejen položky aktivní, nýbrž i pasivní. Zhruba lze však odhadovati, že v posledních 16 letech získalo Československo ze zahraničního obchodu, z vystěhovalectví a ze služeb s tím spojených na 40 miliard Kč dnešní zlaté hodnoty.

K a m s e p o d ě l y t y t o m i l i a r d y? Především bylo jich upotřebeno ke zmenšení zadlužení národního hospodářství československého vůči cizině. Teprve tato veliká aktiva umožnila výkup podílů, jimiž byla účastna cizina na československém národním hospodářství, a tím teprve byla politická samostatnost státu podepřena také nezávislostí hospodářskou. Jedině tak bylo umožněno, že Československo bylo ušetřeno důsledků velikých měnových rozvratů kolem nás.

Pro Československo je udržení veliké aktivity bilance obchodu s hotovými výrobky otázkou životní, neboť jen tak lze uhraditi zvyšovanou potřebu surovinových dovozů, bez nichž nelze stupňovati a zdokonalovati výrobu. Tento problém je tím důležitější a naléhavější, že nelze v dohledné době počítati s většími možnostmi vystěhovaleckými a tudíž s odlehčováním pracovního trhu touto cestou. Také příjem z vystěhovaleckých remitencí a z jiných služeb, které souvisí s vývozem, zůstane pravděpodobně stlačen. Je tudíž nejnaléhavějším zájmem Československa starati se všemožně o zvětšení vývozu hotových výrobků. Nepodaří-li se tento nápor proti dovozním zemím, provádějícím politiku úplné soběstačnosti, pak je nevyhnutelné klesání naší životní úrovně.

M ě ř e n í v ý v o j e z a h r a n i č n í h o o b c h o d u.

Účelem následujících propočtů je nejprve měření vývoje československého zahraničního obchodu se zbožím. Činíme tak pomocí tří srovnávacích způsobů, a to podle hodnoty, množství a objemu.

Měření h o d n o t o u má smysl tehdy, je-li vyjádřeno ve stejné, neměnicí se měně. Propočítávám tudíž všechny hodnoty — podobně jak to činí Statistický úřad v I. svazku statistiky zahraničního obchodu za r. 1934 — na koruny o nynější zlaté hodnotě.

Měření obchodu m n o ž s t v í m je ztíženo tím, že Československo přešlo v roce 1932 od hrubé váhy k čistým vahám a není dán žádný klíč pro přepočet. Srovnání jednotlivých položek však ukazuje, že rozdíl mezi čistou a hrubou vahou v celkovém obratu je poměrně malý, jelikož daleko největší část obratu v množství připadá na zboží nebalené. Tára představuje tudíž jen malé procento z celkové váhy. Další obtíž je v tom, že veliké množství zboží není ve statistice zahraničního obchodu uváděno podle váhy, nýbrž podle kusů nebo v duté míře. Statistický úřad sice při rozdělování do skupin podle bruselského názvosloví přepočítává toto zboží podle stanovených klíčů na váhu, ale jde jen o odhady a nečiní tak v součtech celkových. Tyto obtíže jsem se snažil obejít tím, že jsem jednotlivé údaje Statistického úřadu sečetl. Nelze sice mluvit o přesných výsledcích, ale přes to dostáváme upotřebitelný obraz o vývoji zahraničního obchodu v množství.

Zůstatky speciálního zahraničního obchodu byly podle skupin bruselského názvosloví tyto v miliardách Kč nynější zlaté hodnoty:

	Celkem I.-V.	Obchod se zbožím I.-IV.	Poživatiny I. a II.	Suroviny III.	Hotové výrobky IV.	Průmyslová bilance III. a IV.
1920	+2'6	+2'6	+1'0	-4'1	+5'7	+1'6
1921	+2'8	+2'8	-0'7	-2'9	+6'4	+3'5
1922	+5'5	+5'4	-0'9	-2'1	+8'3	+6'2
1923	+3'5	+3'4	-0'5	-2'2	+6'1	+3'9
1924	+1'4	+1'3	-1'8	-4'6	+7'8	+3'1
1925	+1'4	+1'4	-1'5	-6'0	+8'9	+2'9
1926	+3'0	+2'9	-0'7	-4'4	+8'0	+3'6
1927	+2'5	+2'5	-1'8	-5'4	+9'7	+4'4
1928	+2'4	+2'4	-1'5	-6'4	+10'2	+3'8
1929	+0'6	+0'6	-1'7	-7'4	+9'8	+2'4
1930	+2'1	+2'1	-1'9	-5'1	+9'0	+4'0
1931	+1'6	+1'6	-1'7	-3'4	+6'8	+3'3
1932	-0'9	-0'2	-1'0	-2'2	+3'1	+0'9
1933	-0'2	+0'03	-0'9	-1'8	+2'8	+0'9
1934	+0'9	+0'9	-0'6	-1'7	+3'2	+1'5
1935	+1'2	+0'7	-0'8	-2'0	+3'5	+1'5

Součet

1920/35 +30'4 +30'8 -17'0 -61'7 +109'3 +47'5

Zpracováno podle údajů Statistického úřadu ve „Statistice zahraničního obchodu ČSR“, sv. II. z r. 1933 a sv. I. z r. 1934.

Bilance obchodu s požívatinami byla — nehledě k mimořádným poměrům roku 1920 — vždy pasivní a zůstane takovou pravděpodobně přes všechno úsilí našeho zemědělství o úplnou soběstačnost. Jakkoliv jsou ceny našeho obilí třikrát vyšší než na světovém trhu a můžeme dnes zaopatřiti poměrně dostatečně naše obyvatelstvo obilím — byť třeba nikoliv v takové průměrné výši jako v zemích západních a byť při tom dnes vysoké ceny vedly dokonce k nadvýrobě obilí — nemůžeme zaopatřiti své obyvatelstvo masem a tuky v rozsahu, který je normální v západních zemích. Kromě toho není možné vyráběti u nás některé požívatiny z důvodů podnebných. Tak je tomu u čaje, koření, jižního ovoce, rýže atd. Schodek našeho zahraničního obchodu potravinami, který dosahoval v r. 1930 asi 2 miliard Kč nynější zlaté hodnoty, klesl sice pod polovinu této částky, ale k tomu také přispěl hluboký pokles cenový a úpadek spotřeby. Kdybychom chtěli své obyvatelstvo zaopatřiti průměrně na hlavu týmž množstvím masa a tuků jako v západní Evropě a Americe, musili bychom je proti dnešku zdvojnásobiti a také náš dovoz zvýšiti.

Pasivní zůstatek obchodu se surovinami je ovlivňován jednak vývojem cenovým, jednak vývojem konjunktury. V příznivých letech pasivum stoupá, ve špatných letech se zmenšuje. Konjunkturální zlepšení v r. 1935 mělo ihned za následek vzrůst pasiva skupiny surovinové.

Aktivní zůstatek skupiny hotových výrobků je stejně ovlivňován jednak vývojem cenovým, jednak vývojem konjunktury. V nepříznivých dobách klesá, kdežto v dobách dobré konjunktury stoupá.

Objem předválečného zahraničního obchodu podstatně větší než poválce.

Nemáme upotřebitelných údajů o celkovém množství a hodnotě zahraničního obchodu z doby předválečné, které by se vztahovaly na nynější území Československa. Je však jisté, že jak hodnota, tak i množství zboží zahraničního obchodu bylo před válkou větší než v nejlepších letech poválečných. Dnešní obrat představuje pak zlomek obratu předválečného. Je to ostatně samozřejmé, neboť v dobách, kdy celé Rakousko-Uhersko bylo pro nás jednotným celním územím, musily býti obraty větší než dnes, po vzniku několika států. Naproti tomu lze míti za to, že v poměru ke staré celní cizině a zejména k neněmecké cizině obraty v poválečné době stouply nad úroveň předválečnou. Toto zvýšení nenahrazuje však ztráty utrpěné v obchodě se zeměmi, které se teprve po převratě staly celní cizinou.

Uvádíme data zahraničního obchodu z doby předválečné, které jediné máme:

I. Zahraniční obchod

Rakouska-Uherska:

	Dovoz		Vývoz	
	1912	1913	1912	1913
Množství v tisících tun hrubé váhy	22,971	20,984	18,916	18,804
Hodnota v mil. zl. Kr	3.535	3.689	3.084	3.104
Hodnota v mil. Kč (dnešních)	29.022	30.287	25.320	25.484

II. Zahraniční obchod

Rakouska s Uhrami:

Množství v tisících tun hrubé váhy	5,131	4,784	4,446	4,172
Hodnota v mil. zl. Kr	1.458	1.365	1.607	1.472
Hodnota v mil. Kč (dnešních)	11.970	11.207	13.193	12.085

III. Zahraniční obchod samého Rakouska s Uhrami a celou celní cizinou byl v roce 1911 tento:

	Uhry	Celní cizina	Celkem
Dovoz v tis. tun hrubé váhy	5,512	15,426	20,938
Dovoz v mil. zl. Kr	1.378	2.747	4.125
Dovoz v mil. Kč (dnešních)	11.313	22.553	33.866
Vývoz v tis. tun hrubé váhy	4,017	16,322	20,339

V roce 1913 činila hodnota vývozu z Rakouska-Uherska za tehdejší hranice říše 25 miliard Kč dnešní zlaté hodnoty a množství 19 mil. tun hrubé váhy. Rakouský vývoz do tehdejších Uher činil v hodnotě 12 miliard Kč a v množství 4 mil. tun. Vývoz samého Rakouska do celní ciziny a do Uher dosáhl v roce 1911 hodnoty 31 miliard Kč a množství 20 mil. tun. Proti tomu vývoz z Československa za dnešní hranice republiky činil loni 7.4 miliardy Kč a 7.3 mil. tun hrubé váhy. Srovnáme-li tyto sumy s vývozem starého Rakouska samého, tu musíme odečísti od vývozu starého Rakouska vývoz dnešního Rakouska a těch území dříve rakouských, která dnes patří Polsku, Jugoslavii a Itálii, a naopak musíme připočísti vývoz ze Slovenska a Podkarp. Rusi. Kromě toho ovšem musíme k vycházející části připočísti tehdejší vnitřní obchod s Haličí, Bukovinou, dnešním Rakouskem a jižními zeměmi starého Rakouska. Nepřicházíme sice k žádným konkrétním srovnávacím číslům, přece však k názoru, že nikdy jsme neměli po válce tak veliký zahraniční obchod jako před válkou.

Vývoj československého vývozu zboží

ve speciálním obchodu byl tento:

	Hodnota vývozu		Množství vývozu		Objem vývozu	
	Miliard zl.	Procent	Mil. tun	Procent	v proc. z r. 1929	
	Kč nynějších	z r. 1929	hr. váhy	z r. 1929	a)	b)
1920	16'0	67	6'9	53	—	40
1921	14'2	59	9'9	76	—	54
1922	17'3	72	9'7	74	66	69
1923	15'9	66	11'5	88	63	61
1924	19'5	81	12'4	95	77	76
1925	21.9	91	12'2	93	84	81
1926	20'7	86	12'8	98	84	81
1927	23.6	98	14'0	107	93	96
1928	24'8	103	13'5	103	98	101
1929	24'0	100	13'1	100	100	100
1930	20'5	85	10'8	82	96	96
1931	15'4	64	8'7	66	79	87
1932	8'6	36	asi 6'9	51	48	59
1933	6'9	29	„ 6'5	50	50	52
1934	7'3	30	„ 7'6	58	48	59
1935	7'4	31	„ 7'3	56	asi 47	61

Poznámky: Výpočet objemu ve sloupci a) podle statistického úřadu sv. I. Statistiky zahraničního obchodu 1934 (za cenový klíč vzat pohyb indexu velkoobchodních cen vnitřních). Ve sloupci b) je vlastní rozpočet podle cenového klíče vypočteného z cen světového obchodu podle říšskoněmeckého statistického úřadu v Berlíně (Jahrbuch 1935).

Hodnota vývozu podle sv. I. statistiky zahraničního obchodu ČSR 1934.

Váha vývozu v letech 1932/34 vypočtena podle měsíčních zpráv statistického úřadu roč. 1935 a přírážka tárová pro hrubé váhy odhadnuta. Váha vývozu za rok 1935 je odhadem.

Hodnota vývozu, která v roce 1920 činila 16 miliard Kč nynější zlaté hodnoty, stoupla do roku 1928 až na 25 miliard Kč a zase v roce 1933 klesla pod 7 miliard, načež loni stoupla na 7'4 miliardy, což je 31% vývozní hodnoty z roku 1929.

Hrubá váha vývozu stoupla od r. 1920 do r. 1927 ze 7 na 14 mil. tun, do r. 1933 klesla na 6'5 mil. tun, předloni se zvýšila na 7'6 mil. tun a loni zase klesla na 7'3 mil. tun. Činila tedy loni 56% váhy z r. 1929 proti 50% v roce 1933.

Objem vývozu klesl podle výpočtů statistického úřadu v r. 1932 až na 48% objemu z r. 1929 a loni po předchozím malém vzestupu v r. 1933 se dále snížil na 47%. Tento propočet je však vybudován na podkladě indexů vnitřních velkoobchodních cen, které zpravidla převyšují cenovou úroveň, za kterou vyvážíme a dovážíme. Pravdě bližší je výpočet na základě cenového klíče statistického úřadu říšskoněmeckého, podle něhož v roce 1935 dosahovaly světové obchodní ceny 71% úrovně z r. 1913 a 52% úrovně z r. 1929. Podle tohoto indexu byl pak objem našeho vývozu v r. 1920 jen 40% objemu z r. 1929, načež do roku 1933 klesl na 52%, v r. 1934 stoupl na 59% a loni dále na 61%.

Všechny tyto výpočty ukazují, že skutečný pokles našeho vývozu nečinil dvě třetiny vývozu z r. 1929, jak vychází z údajů o hodnotě, nýbrž že v množství a objemu dosáhl pokles vývozu asi poloviny vývozu z r. 1929 a od nejhlubší krise se zase zvýšil, takže dnes vývozní objem dospěl opět asi k dvěma třetinám vývozního objemu z roku 1929.

Malý vliv měnové devalvace na vývoz.

Hodnota našeho vývozu v běžné měně stoupla z 5'9 miliardy Kč v r. 1933 na 7'3 miliardy Kč v roce 1934 a na 7'95 miliardy Kč v roce 1935. V korunách o nynější zlaté hodnotě činí vzestup ze 7'0 na 7'3 a na 7'95 miliardy. V obou případech vychází tedy jistý vzestup. Od toho však musíme odečísti vývoz mincovních kovů. Ten činil v roce 1933 jen 80 mil. Kč dnešní zlaté hodnoty a v roce 1934 jen 21 mil. Kč, ale v roce 1935 najednou 548 mil. Kč. Vývoz jen zboží činil v roce 1933 6'9 miliardy Kč dnešní zlaté hodnoty a zvyšoval se na 7'3 a 7'4 miliardy Kč. V Německu při rozboru naší obchodní bilance se uvádělo, že ke vzestupu vývozu přispěl z největší části válečný materiál. Vývoz zbraní a střeliv dosahoval v roce 1933 125 mil. Kč dnešní zlaté hodnoty, v roce 1934 již 344 mil. Kč a loni 432 mil. Kč. Odečteme-li tyto hodnoty od dříve uvedených částek vývozu zboží, tu činila vývozní hodnota v posledních 3 letech 6'7, 6'9 a 7'0 miliardy Kč. Vzestup vývozu zboží bez válečného materiálu činil tedy v roce 1934 stále ještě 200 mil. Kč a v loňském roce 100 mil. Kč, čili celkem 4%. Není to sice zvýšení absolutně veliké, ale musíme je měřiti srovnáním s jinými zeměmi. A tu vývoz většiny jiných zemí v roce 1934 ve zlatě klesl a v roce 1935 se nezvýšil více než vývoz od nás.

Podle skupin bruselského názvosloví měl náš vývoz tento rozsah.

I. Vývoz v množství (v tisících tun*), do roku 1931 hrubé váhy a od roku 1932 čisté váhy):

	Dobýtek	Potraviny	Cukr	Suroviny	Dříví	Uhlí	Hotové výrobky	Textil	Sklo	Železo (zbraně)
1929	6	1174	543	10440	1952	5990	1472	140	223	627
1930	7	1041	523	8353	1512	4787	1392	129	192	612
1931	3	793	426	6619	1019	4146	1265	106	169	546
1932	1	824	395	5328	1045	3301	527	69	117	138
1933	—	461	206	5363	951	3363	509	53	109	167
1934	1	342	162	6386	1539	3703	618	67	118	225
1935	—	—	197	—	1510	3426	—	70	119	286

II. Hodnota vývozu v mil. Kč dnešní zlaté hodnoty:

1929	41	2734	1250	4027	720	1135	17160	8041	1612	2000 (73)
1932	5	973	433	1622	259	517	5975	2379	710	576 (36)
1933	1	532	213	1571	230	475	4730	1861	621	583 (89)
1934	2	401	138	1760	390	449	5103	1833	597	567 (294)
1935	2	406	137	1620	403	404	5375	1970	580	944 (336)

Suroviny představují devět desetin celkové váhy vývozu. Váha vyvážených hotových výrobků k váze surovin se má jako 1 : 10, zatím co v dřívějších letech byl tento poměr 1'5 : 10. Více než polovina váhy vývozu surovin připadá na uhlí a další čtvrtina na dříví. Vývoz uhlí klesl skoro na polovinu a přes to, že v roce 1935 dále o něco klesl (vlivem rostoucí soutěže Německa v Podunají), je o něco vyšší, než byl jeho nejnižší krisový rozsah. Vývoz dříví byl v roce 1933 poloviční, ale od té doby se zvýšil. Činí však jen zlomek množství vyvezeného v dřívějších letech.

Ve skupině hotových výrobků je co do váhy na předním místě železo a co do hodnoty zboží textilní. Dvě pětiny hodnoty celkového vývozu hotových výrobků připadají na textilie. Váha textilního vývozu činila v roce 1929 asi 140.000 tun, do roku 1933 klesla na 53.000 tun a do roku 1935 se zase zvedla na 70.000 tun. Pokles vývozu v hodnotě i v množství má svou příčinu jednak v cenovém poklesu, jednak v přesunech jakostních od hotových výrobků k přízi a od jemných vláken k hrubým. Vývoz skla klesl do roku 1933 v množství na polovinu a od té doby se mírně zlepšil. Hodnota

*) Bez zboží uvedeného v kusech, párech a v duté míře.

stále ještě klesá a snížila se již na třetinu. Vývoz železářských a ocelářských výrobků bez surového železa se až do roku 1931 pozoruhodně uhojval, v roce 1932 však klesl najednou na pětinu a v hodnotě na třetinu. Od roku 1933 vývoz v množství stoupá, nedosáhl však dosud poloviny váhy vývozu z roku 1929. Také hodnota vývozu od roku 1933 pozvolna stoupá, ale nedosáhla ani poloviny hodnoty z roku 1929. Při tom připadá větší část vzestupu na zvýšený vývoz zbraní.

Československý dovoz.

Dovoz zboží do Československa (speciální obchod) se vyvíjel od převratu k dnešku takto:

	Hodnota dovozu			Váha dovozu		Objem dovozu	
	v miliardách Kč	v proc. dnešních z r. 1929		v mil. tun hr. váhy	v proc. z r. 1929	v proc. z r. 1929 a)	b)
1920	13'4	57		4'0	40	—	35
1921	11'4	49		4'3	43	—	45
1922	11'9	51		3'3	33	47	49
1923	12'5	53		4'3	43	52	49
1924	18'2	78		5'8	58	75	73
1925	20'5	88		6'8	68	81	78
1926	17'8	76		6'7	67	74	71
1927	21'0	90		7'4	74	85	88
1928	22'5	96		9'4	94	90	97
1929	23'4	100		10'0	100	100	100
1930	18'4	79		8'6	86	90	89
1931	13'8	59		8'4	84	76	78
1932	8'8	38	asi	5'7	57	53	62
1933	6'8	29	„	4'6	46	42	53
1934	6'4	27	„	4'8	48	46	54
1935	6'7	29	„	5'2	52	asi 46	55

(Poznámky viz pod obdobnou tabulkou vývozu.)

Dovoz klesl hlouběji než vývoz. Příčinou toho je jednak naše politika soběstačnosti, jednak skutečnost, že krise ve svém druhém období probíhá v Československu nepříznivěji než v ostatním světě. Zlatá hodnota dovozu klesla do roku 1934 až na 27% hodnoty z roku 1929 a do roku 1935 se opět zvýšila na 29%. Váha dovozu poklesla do roku 1933 na 46% a od té doby se zvýšila na 52%. Objem dovozu se zvýšil od nejnižší krisové úrovně do roku 1935 podle cenových propočtů Statistického úřadu ze 42 na 46% a podle cenových propočtů berlínského statistického úřadu z 53 na 55%. Také zde je viditelné, že jsme udrželi více než polovinu svého dřívějšího dovozu, což je značně více, než činil dovoz v prvních letech poválečných.

Pokles obchodu s Podunajím.

Jedna pozoruhodná stránka vývoje našeho zahraničního obchodu je zvláště důležitá: klesá podíl těch zemí, které tvořily s námi společný hospodářský prostor, to je blízkých zemí střední a jihovýchodní Evropy, a stoupá podíl zemí západních a vůbec vzdálenějších, aniž však tento zvýšený podíl nahrazuje plně ztráty vzniklé z poklesu dovozu a vývozu do zemí a ze zemí blízkých. Je to výsledek nejen obecných poměrů mezinárodních, ale z části i výsledek naší vlastní hospodářské politiky.

Náš vývoz podle směru určení měl od prvních let po válce k dnešku tento vývoj:

	Vývoz v miliardách Kč dnešní zlaté hodnoty do			Podíl v procentech z celku		
	Podunají	Německa	jiných zemí	Podunají	Německo	ostatní země
1920	8'9*	1'9	5'2	55	12**	33
1921	8'3	1'7	4'3	58*	12**	30**
1922	7'6	3'2	6'6	44	18	38
1923	6'3	3'2	6'4	39	20	41
1924	8'0	3'9	8'0	40	20	40
1925	7'9	5'0	9'2	36	23	41
1926	7'4	4'2	9'4	35	20	45
1927	8'4	5'7*	9'5	36	24*	40
1928	8'5	5'5	10'8	34	22	44
1929	8'4	3'5	12'0*	35	15	50
1930	7'2	3'5	9'8	35	17	48
1931	4'3	2'4	8'7	28	15	57
1932	2'9	1'4	4'7	29	16	55
1933	1'7	1'2**	3'9**	25	18	57
1934	1'6**	1'6	4'1	22**	21	57
1935	1'9	1'2**	4'9	23	15	62*
1935 (čistý ob- chod se zbo- žím)	(1'9)	(1'2)	(4'4)	(25)	(16)	(59)*

Vývoz do podunajských států, který vyvrcholil po válce (v roce 1920) částkou 8'9 miliardy Kč dnešní zlaté hodnoty, a ještě v roce 1928 činil 8'5 miliardy Kč, klesl do roku 1934 na 1'6 miliardy Kč a teprve v roce 1935 vlivem politiky malodohodové a vlivem obecného zlepšení hospodářských poměrů stoupl na 1'9 miliardy Kč. Vývoz do Německa sleduje shodný vývoj s pohybem německé konjunktury. Z 1'9 miliardy Kč v roce 1920 stoupl až na nejvyšší úroveň 5'7 miliardy Kč v roce 1927, načež klesal až na 1'4 miliardy Kč v roce 1932. Od té doby je ovlivňován více současnými obtížemi devizovými v Německu než vývojem konjunktury. V roce 1933 dosahoval

*) Nejlepší výsledky.

***) Nejhorší výsledky.

výše 1'2 miliardy Kč, nato v roce 1934 se zvýšil našimi dodávkami na úvěr na 1'6 miliardy Kč, ale v roce 1935 se zase vrátil následkem clearingových obtíží k dřívější nejnižší úrovni. Vývoz do ostatní ciziny jde shodně s vývojem světové hospodářské konjunktury a s vývojem cenovým. Z 5'2 miliardy Kč v roce 1920 stoupl náš vývoz na 12 miliard Kč v roce 1929, načež do roku 1933 cenovým poklesem a úpadkem konjunktury se snížil až na 3'9 miliardy Kč a do roku 1935 v celkovém speciálním obchodu stoupl na 4'9 miliardy Kč a v čistém obchodě se zbožím na 4'4 miliardy Kč.

Podíl podunajských zemí na celkovém vývozu klesl s 58 % v roce 1921 až na 22 % v roce 1934 a loni v čistém obchodě se zbožím se zvýšil na 25 %. Podíl Německa se zvyšoval od 12 % až na 24 % v roce 1927, nato v roce 1931 klesl až na 15 %, předloni byl opět 21 % a loni 16 %. Podíl ostatní ciziny většinou stále pozvolna stoupal a dosáhl loni v čistém obchodě se zbožím 59 %, čili tolik, kolik činil dříve podíl blízkých zemí podunajských.

Obdobné přesuny jako ve směru vývozu jsou u dovozu do Československa.

	Dovoz v miliardách Kč dnešní zlaté hodnoty z			Podíl v procentech z celku		
	Podunají	Německa	jiných zemí	Podunají	Německo	ostatní země
1920	3'0	3'2	7'2	23	24	53
1921	2'3	3'0	6'2	20	26	54
1922	2'8	3'3	5'8	23	28	49
1923	2'5	4'9	5'0	20	40*	40**
1924	4'4	6'5*	7'7	24	35	49
1925	5'3	6'5*	8'9	26	31	43
1926	5'1	3'8	9'0	28*	21	51
1927	5'3	4'4	11'3	25	21	54
1928	5'3	5'6	11'6	24	24	52
1929	5'4*	5'9	12'1*	23	25	53
1930	4'7	4'7	8'9	26	25	49
1931	3'0	3'9	6'9	19	28	53
1932	2'0	2'3	4'5	22	26	52
1933	1'24	1'42	4'2	18	21	61
1934	1'07**	1'24	4'1**	17**	19	64*
1935	1'31	1'17**	4'3	20	17**	63

U dovozu nejsou však poměrné přesuny tak veliké jako u vývozu. Podíl blízkých zemí podunajských na celkovém dovozu sice klesl, nikoliv však tak hluboko, jako podíl těchto zemí na našem vývozu. Pronikavěji klesl podíl Německa z celkového našeho dovozu. V souhlase s poklesem podílu podunajských zemí a Německa vzrostl podíl ostatních zemí vzdálenějších na celkovém našem dovozu.

*) Nejlepší výsledky.

**) Nejhorší výsledky.

Bilance našeho zahraničního obchodu (speciálního) podle jednotlivých těchto tří skupin byla v miliardách Kč dnešní zlaté hodnoty:

	Podunají	Německo	Ostatní země	Celkový zůstatek (v závorce čistý obchod se zbožím)	
1920	+ 5'9	— 1'3	— 2'0	+ 2'6	
1921	+ 6'0*	— 1'3	— 1'9	+ 2'8	
1922	+ 4'8	— 0'1	+ 0'8	+ 5'5*	
1923	+ 3'8	— 1'7	+ 1'4*	+ 3'5	
1924	+ 3'6	— 2'6**	+ 0'3	+ 1'4	
1925	+ 2'6	— 1'5	+ 0'3	+ 1'4	
1926	+ 2'3	+ 0'4	+ 0'4	+ 3'0	
1927	+ 3'1	+ 1'3*	— 1'8**	+ 2'5	
1928	+ 3'2	— 0'1	— 0'8	+ 2'4	
1929	+ 3'0	— 1'4	— 0'1	+ 0'6	
1930	+ 2'5	— 1'2	+ 0'9	+ 2'1	
1931	+ 1'3	— 1'5	+ 1'8*	+ 1'6	
1932	+ 0'6	— 0'9	+ 0'2	— 0'9**	(— 0'2)**
1933	+ 0'5**	— 0'2	— 0'3	— 0'2	(+ 0'3)
1934	+ 0'5**	+ 0'3	0	+ 0'9	
1935	+ 0'5**	+ 0'01	+ 0'6 (+ 0'1)	+ 1'2	(+ 0'7)

V poměru k zemím podunajským byla československá obchodní bilance vždycky aktivní. Naproti tomu bilance s Německem byla vždy pasivní až na výjimky některých let. Vůči ostatní cizině vycházelo v zahraničním obchodě v dobách špatné konjunktury aktivum, kdežto v dobách dobré konjunktury pasivum.

Aktivum zahraničního obchodu se zeměmi podunajskými dosahovalo v letech 1920/24 průměrně ročně hodnoty 5 miliard Kč dnešní zlaté hodnoty a v následujících 6 letech 1925/30 průměrné hodnoty 3 miliard Kč ročně. Tohoto aktiva bylo použito z menší části k výkupu majetku příslušníků podunajských zemí v Československu (repatriace akcií a pod.), z největší části však bylo nám toto aktivum uhrazováno v devisách, jež podunajské státy získávaly ze svého aktiva vůči jiným zemím. Část aktiva konečně nám byla zaplacená v devisách z úvěrů, které čerpaly podunajské země v zemích západoevropských a Americe. Jakmile ustal proud úvěrů do těchto zemí následkem světové krise úvěrové, ustala také repatriace akcií a naše obchodní aktivum vůči podunajským zemím se politikou soběstačnosti zmenšilo na minimum. Naše aktivum obchodní bilance vůči těmto zemím může dosahovati jen částek, které jsou stravovány naším pasivním cestovním ruchem do těchto zemí, nemají-li tyto naše pohledávky v těchto zemích zamrzati. Následkem toho totó naše obchodní aktivum se zmenšilo v posledních letech jen na půl miliardy Kč a není zatím možnosti je zvyšovati.

*) Nejlepší výsledek.

**) Nejhorší výsledek.

V obchodě s Německem bylo Československo většinou pasivní a tento schodek byl kryt z výnosu obchodu jednak se zeměmi podunajskými, jednak s ostatními zeměmi. V posledních letech krisových musili jsme k ochraně platební bilance zavést vázanost vývozní do Německa, jejímž výsledkem je však nejen vyrovnávání obchodní bilance, ale i snížení obratu.

Velikost a povaha zůstatku obchodní bilance s ostatními zeměmi je ovlivňována obecným vývojem konjunktury u nás; čím lepší je konjunktura, tím více potřebujeme surovin a tím větší je nutnost vývozu. Proto nejvyšší aktivní zůstatek obchodu s těmito zeměmi byl v roce 1923 (deflační krise), a to v částce 1'4 miliardy Kč dnešní zlaté hodnoty, a v roce 1931 v částce 1'8 miliardy, zatím co nejvyšší pasivum bylo — nehledě k letům 1920/21, kdy jsme byli vyčerpáni válkou — v roce 1927 (vrchol textilní konjunktury). V posledních letech je bilance téměř vyrovnaná, a to následkem kontingentace dovozu do některých zemí a zvýšené potřeby dovozu surovin k nám při zlepšené domácí výrobě.

Celkový obraz zůstatků našeho zahraničního obchodu ukazuje, že v nynější době naprosto oslabené mezinárodní činnosti úvěrové lze docílit větších přebytků obchodních jedině vůči zemím podunajským, pokud těchto přebytků zase můžeme použít k úhradě našich úrokových závazků a pasivního cestovního ruchu do těchto zemí. Vůči ostatním zemím (mimo Německo) zvýšená potřeba surovin při zlepšené konjunktře strávuje přebytky z vývozu hotových výrobků.

Základním problémem naší hospodářské politiky je tudíž povznesení vývozu hotových výrobků. To je však možné jedině, vzdají-li se dovozní země své dosavadní politiky autarkie. Bez zvýšení vývozu se nedostaneme k trvalému zlepšení konjunktury, ke zmírnění nezaměstnanosti a ke zmenšení tlaku na platební bilanci. Zvýšení vývozu předpokládá však racionalisaci, osvobození průmyslu od přetížení daňového a od ještě zhoubnějších vlivů vnitřní politiky. Jedině takto uvolněný průmysl se může zařizovati čistě po obchodnicku a je s to stupňovati vývoz a připravovati tím předpoklady pro celkovou obnovu našeho hospodářství.*)

II. Budeme vyvážet lidi nebo zboží?

Mluví se často o vystěhovalectví jako o vývozu lidí. Vystěhovalectví části onoho populačního přebytku, která u nás nenašla obživy, ustalo koncem roku 1930 a je malá naděje, že se v dohledné

*) Podobný rozbor našeho zahraničního obchodu s různých hledisk provedl také Vl. Klimecký ve své knize „Strukturální změny v hospodářství světovém a československém“ (Orbis, Praha 1936).

době opět zvětší. Problém daný otázkou, jak zaměstnati obyvatele, kteří by se za jiných poměrů vystěhovali, je nesmírné důležitosti a u nás se dosti přehlíží. V letech 1931 až 1934 nebyl nijak palčivý, jelikož na trh práce přicházeli noví uchazeči o práci jen ve zmenšeném měřítku. Šloť tehdy o osoby, narozené ve válečných letech, jichž počet nebyl tak tíživý, neboť tento přírůstek byl menší než normální úbytek na trhu práce. Nebyl to přirozený přírůstek a jeho zaopatření nedělalo obtíží. V roce 1935 se však tento problém stal najednou naléhavým, neboť osoby narozené v prvních letech po válce dospívají do let, kdy hledají práci v povoláních. Těchto osob, narozených v roce 1921, je asi 157.000 a odečteme-li přirozený úbytek, zbývá asi 80.000 osob, které zvyšují počet uchazečů o práci. Za rokem 1921 jde pak dalších šest let, v nichž počet osob nově hledajících práci převyší normální úbytek dosavadních pracovníků ročně o 80.000 Kč. K nynějšímu počtu asi 800.000 přihlášených uchazečů o práci, u zprostředkovatelen práce neumístěných (nezaměstnaných), přistupuje a v příštích letech ještě přistoupí tedy dalších asi 500.000 nových uchazečů o práci. Jde o potřebu asi 1¼ milionu pracovních míst.

To je problém neskonale těžký a bolestný zejména v těch krajích, které trpí nezaměstnaností následkem nemožnosti vývozní (v některých krajích zemí českých), nebo na Slovensku a Podkarpatsku, odkudž odedávna odcházel veliký počet obyvatelstva do ciziny. Tento problém musí být v nejkratší době na předním místě naší hospodářské, zvláště obchodní politiky, a bude možná hnacím pérem politiky evropské, neboť mnohé země — mezi nimi zvláště Německo a Italie — jsou ve stejném postavení.

Vystěhovalectví bylo ve století 1830—1930 pro celou Evropu ventilem, samočinně regulujícím pracovní trh. V těchto 100 letech opustilo starou svou vlast v Evropě na 40 milionů lidí a vystěhovalo se do zemí mimoevropských. Při tom jen málo evropských států usměrňovalo vystěhovalectví své do zámořských zemí, které s mateřskou zemí jsou ve spojení a které tedy podpíraly hospodářství a politiku mateřské země. Byly to hlavně Anglie, Francie a Rusko (toto vybudovalo ze Sibíře 40milionovou říši). Všechny ostatní země „vyvážely“ své obyvatelstvo do zemí s cizí mateřskou řečí, do zemí, které s rodnou zemí vystěhovalců nebyly v úzkém vztahu hospodářském a politickém. Postup tento nebyl hospodářsky ani politicky utěšený, ale na to nebylo mnoho myšleno; hlavně že „nadbytečný“ počet domácího obyvatelstva odešel.

Ze zemí nynějšího Československa se vystěhovalo ve zmíněném století 1830—1930 do ciziny na 3 miliony obyvatel, kteří se již více nevrátili. V Dolních Rakousích bylo roku 1910 napočteno 600.000 osob, které měly domovské právo v zemích koruny české, a kromě nich tu bylo 100.000 Slováků. Podobně, jakkoliv v menším měřítku, tomu bylo v Pešti. V Americe bylo napočteno 800.000 Čechoslováků. V desetiletí 1900—1910 činila roční ztráta na počtu obyvatel z vystěhovalectví asi 52.000 osob. Kromě toho odcházelo do ciziny ročně na 100.000 osob za sezonní práci, ale i na delší, často několikaletý pobyt, a to nikoliv jen do Vídně, Pešti a Německa, ale i do Francie, Severní a Jižní Ame-

riky, až do Indie a Austrálie. Tyto osoby se po čase vracely domů s výnosem své práce.

Vystěhovalectví tedy nejen ulevovalo domácímu trhu práce, ale přinášelo do země i kapitály z ciziny. V desetiletí 1925—34 zaslali naši vystěhovatelci do své vlasti — podle platební bilance, sestavené Dr. Smutným — 4 miliardy Kč. Za posledních sto let lze odhadovati tuto částku na 40 miliard Kč dnešní zlaté hodnoty.

Světovou krizí bylo nám vystěhovalectví znemožněno, tento ventil, regulující pracovní trh, ucpán a také vystěhovalecké remitence ustaly. Kdežto kdysi odcházelo do ciziny asi 70.000 osob ročně a po odečtení vracejících se zbývalo 52.000 osob, dnes činí první počet 5000 a počet vracejících se — zvláště z Francie — je tak veliký, že celkem nelze mluvit o žádné ztrátě obyvatel vystěhováním se do ciziny. Země, které dříve dovolovaly přistěhovalectví, trpí dnes rovněž takovou nezaměstnaností, že není vyhlídky na zrušení zákazů přistěhovaleckých. K tomu i sezonní práce v cizině je téměř nemožná. V roce 1929 přišlo do Československa z vystěhovaleckých remitencí ještě 591 mil. Kč, v roce 1934 již jen 120 mil. Kč. Příbuzní v cizině zvolna vymírají, mládež se odcizuje starému domovu, noví vystěhovatelci nepřicházejí a tak pramen vystěhovaleckých remitencí vysychá.

Přirozený vzrůst obyvatelstva v zemích naší republiky a ztráty na počtu obyvatel vystěhovalectvím od nás jsou v jednotlivých desetiletích tyto v tisících osob:*)

	Čechy	Morava	Slezsko	České země	Slovensko a Podk. Rus	Celá republika
1. Přirozený vzrůst obyvatelstva:						
1881—1890	+478	+178	+20	+676	asi +350**)	asi +1026
1891—1900	+597	+236	+22	+856	asi +400**)	asi +1256
1901—1910	+622	+279	+78	+979	+443	+1422
1911—1921	+ 59	+ 91	+26	+176	+212	+ 388
1921—1930	+408	+238	+81	+727	+588	+1315
1880—1930	+2164	+1022	+227	+3414	asi +1993	asi +5397
2. Ztráty z vystěhovalectví:						
1881—1890	—196	—54	—11	—261	asi —200**)	asi —461
1891—1900	—121	—75	—17	—213	asi —200**)	asi —413
1901—1910	—172	—94	—11	—283	—239	—522
1911—1921	—168	—62	—10	—240	—129	—369
1921—1930	+ 28	—76	—19	— 36	—135	—161
1880—1930	—629	—361	—68	—1033	asi —903	asi —1926

Přirozený přírůstek obyvatel, t. j. přebytek narozených nad zemřelými, činil v českých zemích v padesáti letech od r. 1881 do r. 1930 asi 3¼ milionu osob a na Slovensku a Podkarpatské Rusi asi 2 miliony osob (přesné údaje jsou až teprve od r. 1901), čili dohromady asi 5¼ milionu osob. Podle

*) Podle Statistické ročenky Československé republiky sv. IV., str. 22.

**) U Slovenska a Podkarpatské Rusi jde do roku 1900 o vlastní odhady.

posledního sčítání lidu však přibýlo obyvatel jen o 3½ milionu osob. Znamená to, že asi 2 miliony osob se vystěhovalo.

Ztráta na počtu obyvatel vystěhováním se do ciziny činila ve zmíněné době 50 let v zemích českých asi 1 milion osob a na Slovensku a Podkarpatské Rusi asi 0·9 milionu osob. V letech 1901—1910 tato ztráta znamená v českých zemích jen 3% z celkového počtu obyvatel, ale na Slovensku 8% a na Podkarpatské Rusi 5%. Vystěhovalectví ze Slovenska bylo tedy poměrně značně větší než ze zemí českých. Je zajímavé, že tomuto poměrně velikému vystěhovalectví ze země jižně od Karpat odpovídá podobně vysoké vystěhovalectví z krajů severně položených: z Haliče se v témže desetiletí vystěhovalo 6½% obyvatel.

Je nezbytně nutné, abychom si uvědomili velikou vážnost svého postavení. Je nám znemožněním vystěhovalectví ucpán jeden ventil, kterým se reguloval dříve trh práce, ale je zúžen i druhý ventil, jímž je vývoz našich hotových výrobků, zušlechtěných prací. Jedině zvýšením vývozu hotových výrobků můžeme získati prostředky k úhradě oněch surovin a jakostních potravin, kterých potřebujeme k zemědělnictví, ošacení a výživě obyvatelstva, které se nám nyní ve zvýšeném počtu hromadí na pracovním trhu. Bez jednoho ze jmenovaných ventilů pracovního trhu se naše hospodářství neobejde. Opatření 1,300.000 nových pracovních míst je možné jen rozmnožením výroby; zvýšení výroby vyžaduje zvýšení dovozu surovin; zvýšení dovozu surovin je však možné jen za současného zvýšení vývozu hotových výrobků; to lze však uskutečnit, jen když se surovinové země vzdají politiky soběstačnosti a uvolní dovoz. Nestane-li se tak, klesne v Československu životní úroveň, což znamená, že onen hospodářský výsledek, určený pro spotřebu, beztoho u nás nízký, bude rozložen na ještě menší díly jednotlivců. Toto postupující chudnutí povede přirozeně ke zvětšujícímu se napětí sociálnímu a politickému.

Jelikož je Československo politicky ve zcela jiném postavení nežli na příklad Německo, Polsko, Maďarsko a Italie, které hospodářsky trpí stejnými bolestmi, má právo žádati od surovinových zemí, s nimiž je v politickém přátelství, aby vyšly vstříc hospodářským potřebám Československa. Doba je pro to příznivá. Na západě se počíná uznávat, že kořenem středoevropského problému je přelidnění a nedostatek surovin. Nedostatek surovin nahrazován byl do roku 1929 miliardovými úvěry a trh práce pociťoval v letech 1930 až 1934 úlevu v tom, že přicházely sem jen slabé ročníky válečné. Poznává se, že není v zájmu nikoho vytvořiti ze střední Evropy zchudlou a zbědovanou oblast. V tomto prvním období řešení problému měli bychom jako první ohlásiti svá přání, nechceme-li říci nároky. Znamená to postavit požadavek zvýšení nejen vývozu (a tím i výroby), ale i uvolnění vystěhovalectví v rozsahu z let dřívějších.

K. Uhlig.